

S. HALINA WROŃSKA

KATECHEZA PODSTAWOWYM ZADANIEM KOŚCIOŁA

Kościół został powołany przez Chrystusa w celu realizacji Jego zbawczej misji, zmierzającej do pełnej integracji zarówno osobowej, jak i społecznej człowieka. Misja ta najpełniej realizowana jest w duszpasterstwie, które współcześnie pojmuje się jako różnorodną działalność wspólnoty eklezjalnej pobudzanej przez Ducha Świętego, ukierunkowanej na aktualizowanie w czasie zbawczego planu Boga względem człowieka i jego historii w odniesieniu do konkretnych sytuacji życiowych. Tak rozumiane duszpasterstwo pomaga człowiekowi w odkryciu samego siebie i w wypełnieniu najgłębszych swoich aspiracji i oczekiwań. Z jednej strony zależy ono od obrazu człowieka, jaki się posiada, z drugiej natomiast pozwala zrozumieć Boży zamiar oraz chrystologiczną i eklezjologiczną oryginalność zbawienia chrześcijańskiego, które stanowi zasadniczy cel zamierzeń i działań Kościoła. Jest w nim zawarta zarówno nowość Bożego daru, jak i odkrycie sensu własnego życia.

W praktyce realizacja misji zbawczej wyraża się poprzez przyjęcie różnych zadań, wśród których przepowiadanie słowa Bożego, sprawowanie liturgii i świadczenie miłości bliźniego należą do podstawowych. Katecheza, choć w różny sposób uczestniczy w realizacji wszystkich tych zadań, to jednak najbardziej złączona jest z posługą słowa.

I. KATECHEZA FORMĄ POSŁUGI SŁOWA W KOŚCIELE

Cała działalność duszpasterska Kościoła ukierunkowana jest na spotkanie człowieka z Bogiem w Jezusie Chrystusie. W tym spotkaniu, zapoczątkowanym przez Chrystusa i kontynuowanym przez Ducha Świętego, istotną rolę spełnia posługa słowa. *Dekret o działalności misyjnej Kościoła "Ad gentes divinitus"*¹ stwierdza: "Głównym środkiem do zakładania Kościoła jest głoszenie Ewangelii

¹ W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*. Wyd. 2. Poznań 1968 nr 6 s. 442.

Jezusa Chrystusa, do której przepowiadania posłał Pan swoich uczniów na cały świat, aby ludzie odrodzeni dzięki słowu Boga włączani byli przez chrzest do Kościoła, który jako Ciało Słowa Wcielonego karmi się i żyje słowem Bożym i chlebem eucharystycznym".

Posługa słowa zawiera w sobie bogatą i zróżnicowaną treść. Głównie i bezpośrednio wyrażają ją: ewangelizacja, katecheza, przepowiadanie liturgiczne. Ewangelizacja ściśle dotyczy tych, którzy jeszcze nie zetknęli się z wiarą, w szerszym natomiast znaczeniu obejmuje także tych, którzy już uwierzyli, ale jeszcze personalnie nie przeżyli rzeczywistości chrztu. Katecheza jest tą formą posługi słowa, która zmierza do pogłębienia i dojrzwania wiary chrześcijanina. Przepowiadanie liturgiczne, choć służy również dojrzwaniu wiary, zasadniczo różni się od katechezy tym, że dokonuje się w ramach liturgii i jest związane bezpośrednio z misterium Chrystusa, które się w niej dokonuje².

Niejednokrotnie przeciwstawia się sobie ewangelizację, katechezę i liturgię. W rzeczywistości jednak nie można traktować ich rozdzielnie, wręcz przeciwnie – powinno się je ujmować w ścisłej łączności i we wzajemnym przenikaniu. Katecheza więc zmierza do umożliwienia człowiekowi osobistego spotkania z Chrystusem w liturgii, przy czym wychodzi od ewangelizacji i wciąż do niej nawiązuje, aby być bliska życiu katechizowanego i jego wiary.

Katecheza tradycyjna, która przeceniała nauczanie, coraz bardziej oddalała się od konkretnych potrzeb człowieka. Współczesna sytuacja laicyzacji i sekularyzacji, w której zostały wyeksponowane wartości świeckie, a wartości religijne pozostawione nieco w ukryciu, utrudnia dotarcie z orędziem ewangelicznym do wielu ludzi, stąd też ewangelizacja staje się właściwą formą katechizacji w tych warunkach.

Ewangelizacja nie jest dla Kościoła czymś nowym. Kościół przecież ze swej natury posłany jest do głoszenia Ewangelii światu. Początkowo termin ten używany był jedynie w odniesieniu do krajów misyjnych. Obecnie ewangelizacja staje się aktualna również na terenach, gdzie chrześcijaństwo istnieje już od dawna, ale wiara pozostaje na uboczu życia ludzkiego.

Z rozważań dokumentów Kościoła wynika, że ewangelizacja określana jest jako proces pobudzający, a równocześnie umożliwiający człowiekowi danie odpowiedzi wiary w sposób wolny i odpowiedzialny na wezwanie Chrystusa³.

² E. Alberich. *Catechesi*. W: *Progetto educativo pastorale*. Red. J. Vecchi. Roma 1984 s. 61-63; R. Tonelli. *Pastorale giovanile*. Roma 1982 s. 16.

³ *Adhortacja apostolska papieża Pawła VI do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego o ewangelizacji w świecie współczesnym "Evangelii nuntiandi"*. W: *W kręgu Dobrej Nowiny*. Pod red. ks. J. Szłagi. Lublin 1984 (dalej cyt. *Evangelii nuntiandi*) nr 18; *Adhortacja apostolska "Catechesi tradendae" Ojca świętego Jana Pawła II do biskupów, kapłanów i wiernych całego Kościoła katolickiego o katechizacji w naszych czasach*. Warszawa 1980 (dalej cyt. *Catechesi tradendae*) nr 19.

Nastawiona jest ona na odczytanie życia i codziennych doświadczeń człowieka, na pomoc w uwolnieniu go z różnych form alienacji, ignorancji, wyzysku czy grzechu z równoczesnym wprowadzaniem w jego życie orędzia Chrystusa tak, aby ono stopniowo wzbudzało nowe pytania, przemieniało człowieka i otwierało na zbawcze działanie Boga.

W ewangelizacji zawarte jest zarówno zbawcze orędzie Boga, zrealizowane w Chrystusie, jak też interpretacja całej rzeczywistości w świetle tego wydarzenia zbawczego. Bez wyraźnego odniesienia do Chrystusa nie ma wiary, ale nie ma też ewangelizacji. Wiara bowiem jest zaproszeniem i życiem w osobistej relacji z Chrystusem, który nadaje ostateczny i całkowity sens całej egzystencji⁴. Przyjęcie Chrystusa i Jego orędzia zawiera w sobie również akceptację programu nowego życia zaproponowanego przez Niego.

Kościół przez posługę słowa chce nie tylko wzbudzić zainteresowanie wiarą. Kościół z istoty swej zmierza do tego, aby wiara dojrzewała, stawała się żywotna i odpowiedzialna. Tę funkcję rozwijającą i pogłębiającą życie wiary spełnia katecheza.

Od samego początku tworzenia się Kościoła katecheza stawiana była w miejscu centralnym. W miarę rozwoju Kościoła pogłębiała się tak co do treści, jak i co do formy, pozostając zawsze czynnikiem zasadniczym i fundamentalnym.

W starożytności chrześcijańskiej katecheza rozwijała się dynamicznie i owocnie w Kościele i w rodzinie. Miała ona przede wszystkim charakter katechumenalny. Mniejszą wagę przywiązywano do systematycznego nauczania religijnego, a podkreślano nowe życie w Chrystusie i konsekwencje realizacji programu ewangelicznego.

Od reformacji katecheza w dużej mierze zmieniła swój kształt. Uważano, że w sytuacji dyskusji z protestantami istnieje potrzeba szczególnie intelektualnego pogłębienia wiary dla celów apologetycznych. To zadanie pełnił katechizm, który ujmując najważniejsze prawdy wiary w sformułowaniu teologii naukowej, stał się stopniowo zasadniczym podręcznikiem katechizacji⁵. Stąd też katecheza była w dużym stopniu teoretyczna, informacyjna i przedmiotowa i jako taka bardzo mocno zakorzeniła się w tradycji Kościoła.

W XX w. dostrzeżono potrzebę powiązania katechezy z Pismem św. Inspirację stanowił rozwijający się ruch biblijny, dający początek kierunkowi kerygmatycznemu. Podkreśla on, że Pismo św. ukazuje proces zbawienia, w którym Bóg objawia się człowiekowi poprzez różne fakty, zdarzenia i osoby, spotyka się z nim i nawiązuje dialog osobowy. Według ujęcia dokumentów kościelnych cała

⁴ J. Alfaro. *Cristologia e antropologia*. Assisi 1973 s. 457.

⁵ J. Charytański. *Katechetyka a teologia praktyczna*. "Ateneum Kapłańskie" 66:1974 nr 391 s. 222-246.

katecheza powinna otworzyć się na Biblię i uczynić ją swoim pokarmem, o ile chce zachować swoją żywotność i autentyczność⁶. Zdaniem Charytańskiego nauka wiary polega przede wszystkim na spotkaniu ze słowem Bożym zawartym w Piśmie św., a nie na przekazywaniu statycznych i pojęciowych sformułowań teologicznych⁷.

Katecheza kerygmaticzna, koncentrując uwagę na przekazie kerygmy, zostawiła w dużej mierze na uboczu problemy ludzkie, które są dla niej również bardzo istotne. Dowartościowania rzeczywistości ludzkiej dokonał kierunek antropologiczny, "w którym proponuje się doświadczenie i kulturę człowieka oraz objawienie i naukę Kościoła jako treść katechezy"⁸. Silny jednak zwrot tej katechezy ku problemom egzystencjalnym i wartościom ludzkim prowadził do selektywizacji treści zarówno na płaszczyźnie twórczości człowieka, jak i w dziedzinie objawienia Bożego.

Współcześnie coraz bardziej podkreśla się ścisłą korelację między słowem Bożym a egzystencją ludzką. Katecheza, rozwijając wiarę, nie zamyka się wyłącznie w wymiarach religijnych. "Ona kształtuje postawę człowieka, aby otwierał się na słowo Boże, w nim szukał natchnienia i z niego wyprowadzał program działania tak dla siebie, jak i dla innych. W ten sposób pomaga człowiekowi w poszukiwaniu właściwego miejsca w świecie i odgrywaniu roli, jaka przysługuje mu jako człowiekowi, stworzonemu przez Boga i odkupionemu przez Chrystusa"⁹. Chodzi tu raczej o katechezę ukierunkowaną na odczytanie życia na podstawie nie tyle dzieł teologicznych, ile raczej Pisma św., które nie jest katalogiem teoretycznych schematów, ale mową Boga do człowieka. Katecheza ma się zarówno wgłębiać w treść Objawienia, jak i rozwiązywać aktualne problemy nurtujące katechizowanego, doprowadzając do syntezy organicznej między jednym i drugim.

Katecheza włącza się z głoszeniem Chrystusa w życiowe doświadczenia tak osobiste, jak i wspólnotowe. Sprzeciwiając się jedynie logiczno-naukowemu przedstawianiu prawdy, jak również bezkrytycznemu jej przyjmowaniu, katecheza chce pomóc katechizowanemu w zdobyciu doświadczenia wiary, które osiąga się w pójściu za Chrystusem razem z innymi. Nie może więc być odizolowana od życia, lecz przeciwnie, wbudowana w proces wzrostu osoby. Nie należy jej traktować jako normy, którą trzeba zachować, ale jako dar i energię włączającą

⁶ Ogólna instrukcja katechetyczna "Directorium Catechisticum Generale". "Kielecki Przegląd Diecezjalny" 47:1972 nr 2-3 s. 97-154.

⁷ Charytański, jw. s. 229-235.

⁸ M. Majewski. *Propozycja katechezy integralnej*. Łódź 1978 s. 102.

⁹ Tenże. *Katecheza wierna Bogu i człowiekowi*. Kraków 1986 s. 141.

całego człowieka w misterium Chrystusa. Osoba Chrystusa i Jego orędzie są wówczas zasadą jednoczącą strukturę osobowości chrześcijanina.

Istotne znaczenie dla rozwoju wiary katechizowanego dostrzega się w liturgii. Ona najpełniej wyraża dynamikę relacji między Bogiem a człowiekiem – Bogiem, który w Chrystusie daje człowiekowi swoją łaskę i zbawienie, a człowiekiem, który dzięki łasce Ducha Świętego przyjmuje ten dar i odpowiada na miłość Boga. Współcześnie nie tylko dostrzega się związek katechezy z liturgią, ale uważa się ją za szczyt całego procesu katechetycznego, ponieważ w niej aktualizuje się zbawienie dokonane przez Chrystusa. Dlatego też katecheza ustawicznie się otwiera, uczestniczy i włącza w posługę liturgiczną. Bez związku z liturgią mogłaby bowiem łatwo stać się jedynie teorią o zbawieniu, gdy tymczasem dzięki liturgii potęguje swoją dynamikę, włącza katechizowanego w proces zbawienia i razem z nim go realizuje¹⁰. Z drugiej zaś strony liturgia, aby mogła być zrozumiała w swoich gestach i znakach, potrzebuje katechezy. Należy więc mówić o niezbędnym dialogu między liturgią a katechezą.

Katecheza będzie wyjaśniała znaki i treści liturgiczne, ale przede wszystkim formowała katechizowanych do świadomego, czynnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w liturgii oraz życia nią na co dzień. Liturgia jest celebracją zbawienia obecnego w życiu i w historii człowieka. W niej dokonuje się połączenie doświadczenia poprzednich pokoleń oraz doświadczenia konkretnego momentu historycznego i kulturowego. Katecheza ukierunkowana na liturgię pragnie włączyć katechizowanego w historię zbawienia dokonanego przez Chrystusa, która jest historią wечно żywą, mającą swoją przeszłość, terażniejszość i przyszłość.

Dokumenty kościelne, ukazując autentyczną katechezę, włączają ją w historię zbawienia. Nie można byłoby bowiem jej zrozumieć bez odniesienia do Chrystusa i Jego zbawczego dzieła. Jest ona posługą słowa wzbudzającego i rozwijającego wiarę oraz życie w bogactwie doświadczenia. W realizacji tego procesu otwiera się na ewangelizację i znajduje swoje centrum w liturgii.

II. KATECHEZA OBOWIĄZKIEM I PRAWEM KOŚCIOŁA

W ciągu całej historii chrześcijaństwa katecheza pozostaje zawsze ściśle i nierozzerwalnie związana z wewnętrznym i zewnętrznym życiem Kościoła. Jest to zresztą związek obustronny. Katecheza jest funkcją żywego Kościoła, a jednocześnie Kościół umacnia się i rozwija dzięki niej. Przez niego wysyłana jest ona w świat, w nim znajduje swoje oparcie i dynamizm.

¹⁰ T e n ǳ e. *Propozycja katechezy integralnej* s. 72.

o rozwój, właściwy kierunek i autentyczność katechezy. Proboszczowie zaś, z racji święceń, jakie otrzymują, stają się jej animatorami, a nie tylko organizatorami. Osoby zakonne "przez swój sposób życia są znakiem całkowitego oddania się na służbę Bogu, Kościołowi i braciom"¹⁴. Wnoszą one do katechezy bogactwo wartości ewangelicznych, zróżnicowanych specyfiką poszczególnych instytutów. Chrześcijańskie powołanie ludzi świeckich jest z natury swej również powołaniem do apostołstwa. Obszarem właściwym dla katechetycznej aktywności świeckich są: "dziedzina kultury, nauki i sztuki, stosunków międzynarodowych, do tego dochodzą niektóre dziedziny szczególnie otwarte dla ewangelizacji, jak miłość, rodzina, wychowanie dzieci i młodzieży, cierpienia ludzkie"¹⁵. Wzajemna współpraca wszystkich poszczególnych grup służy rozwojowi i skuteczności katechezy.

Katecheza jest równocześnie prawem, czyli uprawnicznym. Jest najpierw prawo – jak stwierdza *Catechesi tradendae*¹⁶ – teologiczne. Każdy ochrzczony na mocy samego faktu chrztu otrzymuje prawo do takiego wykształcenia i wychowania ze strony Kościoła, które pozwala osiągnąć pełne życie chrześcijańskie, a więc przede wszystkim prawdę. Ponadto jest to prawo naturalne, "prawo człowieka". Każda osoba ludzka, nawet nie ochrzczona, ma prawo do poszukiwania prawdy religijnej oraz do trwania w niej i rozwijania jej w sobie w sposób całkowicie nieskrępowany i swobodny. Wolność ta wszakże dotyczy nie tyle wewnętrznego, wewnątrzkościelnego procesu katechizacji, który opiera się na nauczaniu autorytatywnym, w imieniu Chrystusa i magisterium Kościoła, ile raczej polega na wolności od błędu i przymusu zewnętrznego oraz na wolności do prawdy i możliwości postępowania zgodnie z sumieniem. Dążenia i starania o taką wolność dla katechezy wydają się ważnym znakiem dla czasów obecnych. Wspierają ją również wydatnie mnożące się międzynarodowe deklaracje i konwencje: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 XII 1948 r. (art. 18), Międzynarodowa Konwencja Praw Cywilnych i Politycznych z 16 XII 1966 r. (art. 4), Akt Końcowy Konferencji w Helsinkach z 1975 r. (§ VIII). Jednakże prawo to bywa niekiedy gwałcone, podczas gdy powinno być wspierane nie tylko przez państwa, ale i niższe społeczności¹⁷. Chodzi więc także o konkretny klimat wolności w danych środowiskach.

Do katechezy należy nie tylko kształtowanie świadomości wolnego rozwijania swojej działalności, będącej istotną pomocą w pełnym realizowaniu się człowieka, w pogłębianiu rzeczywistości chrztu i w kształtowaniu wspólnoty ko-

¹⁴ *Evangelii nuntiandi* nr 69.

¹⁵ Tamże nr 70.

¹⁶ Nr 14.

¹⁷ Zob. Cz. Bartnik. *Katechetyczne doświadczenie Kościoła*. "Nostra" 35:1980 nr 194 s. 35.

Początki Kościoła w sposób dobitny świadczą o tym, że katecheza wywodzi się z Boskiej ekonomii zbawienia i Boskiego nakazu nauczania. Jest ona głosem Chrystusa, Jego wyraźną wolą i nakazem. Uwidoczniło się to szczególnie w momentach, kiedy świat chciał stawiać słowu opór (zob. Dz 4, 18-19). Katecheza jawi się wtedy wyraźnie jako funkcja obligatoryjna, a zarazem społeczna i autonomiczna, Kościoła. *Catechesi tradendae* wyraźnie określa katechezę jako "święty obowiązek i niezbywalne prawo" Kościoła¹¹. Jest ona obowiązkiem, ponieważ jest konieczna do zachowania Kościoła i ponadto została wyraźnie nakazana przez Chrystusa, a więc stanowi konieczny czynnik przekazywania depozytu Objawienia i uobecniania osoby Chrystusa w dziejach, które z natury wymagają ciągłego, w każdym pokoleniu, ponawiania procesu nauczania.

W świadomości wielu ludzi obowiązek katechezy łączy się z koniecznością obecności na niej katechizowanych, z zaangażowaniem katechetów w jej prowadzenie, a także z opracowaniem przez kompetentne osoby odpowiednich programów i dostarczaniem niezbędnych materiałów. Takie zawężone rozumienie obowiązku czyni odpowiedzialnymi za katechezę pewną grupę ludzi programującą i prowadzącą katechezę. Wynika ono z ujęcia tradycyjnego, w którym zasadniczy wpływ na koncepcję, ukierunkowanie, rozwój i realizację katechezy mieli przede wszystkim duchowni. Oni też powoływali, kierowali i całkowicie wpływali na formację świeckich. Katecheci świeccy, jeśli zostali zaangażowani, zobowiązani byli do całkowitej zależności od duchowieństwa. Nic więc dziwnego, że katecheta był osobą centralną, osoba katechizowanego zaś traktowana była jako przedmiot lub podmiot jedynie receptywny.

Po Soborze Watykańskim II zaangażowanie chrześcijan w tworzenie katechezy i w jej realizację wynika z natury Kościoła jako ludu Bożego. *Catechesi tradendae*¹² bardzo mocno podkreśla zasadę, że katecheza jest zadaniem całego Kościoła. Za jej wynik, którym jest dojrzała wiara, odpowiadają wszyscy – zarówno poszczególne jednostki jak i grupy społeczne oraz różne środowiska. Tak więc cały Kościół jest katechizowany i cały też katechizuje w zależności od otrzymanych charyzmatów i pełnionych funkcji. Chodzi o uczestnictwo wszystkich, i to uczestnictwo zróżnicowane na miarę własnych możliwości i wspólnej odpowiedzialności.

Przed wszystkim jednak, jak akcentuje *Catechesi tradendae*¹³, obowiązek katechezy spoczywa na papieżu, biskupach, prezbiterach, zakonnikach i zakonnicach, katechetach świeckich, ludziach pracujących w duszpasterstwie parafialnym i w ruchach nieformalnych. Biskupi w łączności z papieżem troszczą się

¹¹ Nr 14.

¹² Nr 13-14, 45.

¹³ Nr 63-71.

o rozwój, właściwy kierunek i autentyczność katechezy. Proboszczowie zaś, z racji święceń, jakie otrzymują, stają się jej animatorami, a nie tylko organizatorami. Osoby zakonne "przez swój sposób życia są znakiem całkowitego oddania się na służbę Bogu, Kościołowi i braciom"¹⁴. Wnoszą one do katechezy bogactwo wartości ewangelicznych, zróżnicowanych specyfiką poszczególnych instytutów. Chrześcijańskie powołanie ludzi świeckich jest z natury swej również powołaniem do apostołstwa. Obszarem właściwym dla katechetycznej aktywności świeckich są: "dziedzina kultury, nauki i sztuki, stosunków międzynarodowych, do tego dochodzą niektóre dziedziny szczególnie otwarte dla ewangelizacji, jak miłość, rodzina, wychowanie dzieci i młodzieży, cierpienia ludzkie"¹⁵. Wzajemna współpraca wszystkich poszczególnych grup służy rozwojowi i skuteczności katechezy.

Katecheza jest równocześnie prawem, czyli uprawnieniem. Jest najpierw prawo – jak stwierdza *Catechesi tradendae*¹⁶ – teologiczne. Każdy ochrzczony na mocy samego faktu chrztu otrzymuje prawo do takiego wykształcenia i wychowania ze strony Kościoła, które pozwala osiągnąć pełne życie chrześcijańskie, a więc przede wszystkim prawdę. Ponadto jest to prawo naturalne, "prawo człowieka". Każda osoba ludzka, nawet nie ochrzczona, ma prawo do poszukiwania prawdy religijnej oraz do trwania w niej i rozwijania jej w sobie w sposób całkowicie nieskrępowany i swobodny. Wolność ta wszakże dotyczy nie tyle wewnętrznego, wewnątrzkościelnego procesu katechizacji, który opiera się na nauczaniu autorytatywnym, w imieniu Chrystusa i magisterium Kościoła, ile raczej polega na wolności od błędu i przymusu zewnętrznego oraz na wolności do prawdy i możliwości postępowania zgodnie z sumieniem. Dążenia i starania o taką wolność dla katechezy wydają się ważnym znakiem dla czasów obecnych. Wspierają ją również wydatnie mnożące się międzynarodowe deklaracje i konwencje: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 XII 1948 r. (art. 18), Międzynarodowa Konwencja Praw Cywilnych i Politycznych z 16 XII 1966 r. (art. 4), Akt Końcowy Konferencji w Helsinkach z 1975 r. (§ VIII). Jednakże prawo to bywa niekiedy gwałcone, podczas gdy powinno być wspierane nie tylko przez państwa, ale i niższe społeczności¹⁷. Chodzi więc także o konkretny klimat wolności w danych środowiskach.

Do katechezy należy nie tylko kształtowanie świadomości wolnego rozwijania swojej działalności, będącej istotną pomocą w pełnym realizowaniu się człowieka, w pogłębianiu rzeczywistości chrztu i w kształtowaniu wspólnoty ko-

¹⁴ *Evangelii nuntiandi* nr 69.

¹⁵ Tamże nr 70.

¹⁶ Nr 14.

¹⁷ Zob. Cz. Bartnik. *Katechetyczne doświadczenie Kościoła*. "Nostra" 35:1980 nr 194 s. 35.

ścielnej, ale również katecheza wymaga od Kościoła, aby on zdecydowanie występował przeciwko zagrożeniu praw katechetycznych, respektował je i wzmacniał poprzez odpowiednie decyzje. W rzeczywistości – jak twierdzi M. Majewski – Kościół sam jest zmuszony dbać o katechezę, gdyż przestrzeganie jej praw wiąże się w sposób istotny z żywotnością Kościoła¹⁸.

Katecheza powinna mieć priorytet w programach i działaniach duszpasterskich zarówno w Kościele powszechnym, jak i lokalnym. Toteż potrzebę katechezy we współczesnym świecie *Catechesi tradendae*¹⁹ uważa za szczególny znak czasu, który objawia w historii konkretną wolę Bożą i uzupełnia dążenie do prawdy i wolności: "Kiedy to nasz wiek dwudziesty chyli się ku zachodowi, Kościół staje przed wezwaniem, stawianym mu przez Boga i przez same dziejowe wydarzenia, które są również wezwaniami Bożymi, aby odnowił nadzieję, pokładaną w działalności katechetycznej jako w szczególnie ważnym zadaniu całego swego posługiwania. Kościół jest przynaglany, aby zachował dla katechezy najlepsze swe bogactwa, a mianowicie ludzi i siły, nie szczędząc żadnych starań, trudów i środków materialnych, aby lepiej ją organizować i kształcić tych, którzy będą jej odpowiednio służyć. Taka zaś postawa wiary odnosi się zawsze do wierności samego Boga, który nigdy nie odmawia odpowiedzi". Priorytet katechezy oznacza tutaj po prostu jej odrodzenie w dzisiejszym Kościele, zwiększenie troski o nią, o pierwszeństwo w przedsięwzięciach ściśle pastoralnych.

III. UDZIAŁ ŚRODOWISK PODSTAWOWYCH W KATECHIEZIE

Wiara, będąca darem Chrystusa i rozwijająca się przez sakramenty w Kościele, nie jest rzeczywistością abstrakcyjną, ale rozwija się w konkretnej osobie i jest uwarunkowana wpływem różnych czynników i grup społecznych. Odpowiedzialność całego Kościoła za katechezę zakłada potrzebę zaangażowania i współpracy różnych środowisk, szczególnie zaś tych, które mają podstawowe znaczenie dla rozwoju człowieka: rodziny, szkoły, Kościoła.

Najlepsze warunki dla katechezy z prymatem kontaktów osobowych stwarza rodzina. Ma ona duże znaczenie, ponieważ jest pierwszym środowiskiem życia. "W zasięgu apostołatu właściwego świeckim – stwierdza pap. Paweł VI – koniecznie trzeba dostrzec udział rodziny. Słusznie nazywa się ją pięknym mianem Kościoła domowego. [...] Oznacza to, że w każdej rodzinie chrześcijańskiej należy odkryć różne postacie i rysy Kościoła powszechnego. Poza tym rodzinę podobnie jak Kościół należy uważać za pole, na które przenosi się Ewangelię

¹⁸ *Teologia katechezy*. Lublin 1987 s. 71-74.

¹⁹ Nr 15.

i z którego ona się rozkrzewia. Dlatego w łonie rodziny świadomej swego zadania wszyscy członkowie jej ewangelizują, a także podlegają ewangelizacji. Rodzice nie tylko dzielą się z dziećmi Ewangelią, ale mogą od nich odebrać tę Ewangelię wyrażoną głęboko życiem²⁰.

Bardziej szczegółowo wartość oddziaływania katechetycznego rodziny precyzuje pap. Jan Paweł II: "To rodzicielskie wychowanie w wierze, które powinno się rozpocząć w zaraniu dzieciństwa, dokonuje się już, gdy członkowie każdej poszczególnej rodziny wspomagają się wzajemnie, by wzrastać w wierze przez swoje często milczące, ale wytrwale świadectwo życia chrześcijańskiego, prowadzonego według Ewangelii wśród codziennych zajęć. Wychowanie to utrwała się jeszcze, jeśli z nadejściem wydarzeń rodzinnych, takich jak przyjmowanie Sakramentów, obchód świąt liturgicznych, narodziny dziecka czy żaloba dba się, by wyjaśnić chrześcijański czy religijny sens tych wydarzeń²¹. Papież zauważa, że w rodzinie wytwarza się doświadczenie religijne, które rzuca na cały proces chrześcijańskiego rozwoju człowieka. Właśnie w rodzinie dziecko wchodzi w kontakt z różnymi osobami, przejmując wartości i pełni rolę nie na zasadzie rozumowania, ale doświadczenia. Przy tym pomimo silnych wpływów rodziców dziecku nie zagraża utrata autonomii. Przeciwnie, czuje się ono zwykle samodzielne i niezależne. Rodzina uważana jest także za naturalne i uprzywilejowane miejsce dojrzewiania wiary. Życie rodziny, w której realizuje się na co dzień program ewangeliczny, jest najpełniejszą katechezą. Przeżywane tam zdarzenia codzienne sprawiają, że Bóg ujawnia się jako wartość czytelna.

"Tak więc katecheza rodzinna wyprzedza każdą inną formę katechezy, towarzyszy jej i poszerza ją. A ponadto tam, gdzie ustawy przeciwne religii utrudniają samo wychowanie w wierze, gdzie z powodu rozpowszechnionego niedowiarstwa lub panującego tzw. laicyzmu nie daje się faktycznie możliwości pełnego rozwoju religijności, tam ten »Kościół domowy« pozostaje jedynym miejscem, gdzie dzieci i młodzież mogą pobierać prawdziwą katechezę²². Rodzina, jak zauważa papież, ma zawsze podstawowe znaczenie dla rozwoju wiary i przewyższa wszelkie inne oddziaływanie katechetyczne. Jej szczególna wartość jawi się jednak wówczas, gdy prawa religijne chrześcijan są zagrożone czy ograniczone.

Obok rodziny, a właściwie w łączności z nią, istotne możliwości dla katechezy stwarza szkoła. Jest ona instytucją mającą w swych założeniach wspomagać rodziców w ich misji katechetycznej.

²⁰ *Evangelii nuntiandi* nr 71.

²¹ *Catechesi tradendae* nr 68.

²² Tamże.

Pomimo dostrzeganych współcześnie negatywów szkoły, przejawiających się szczególnie w pomniejszeniu autentyzmu odniesień ludzkich, dominacji autorytetu urzędowego, braków we wzmacnianiu identyczności osobowej uczniów, szkoła jest i pozostanie nadal jedną z zasadniczych form oddziaływania wychowawczego na dzieci i młodzież. "Między wszystkimi środkami wychowania – stwierdza *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim* "Gravissimum educationis"²³ – szczególne znaczenie ma szkoła, która mocą swego posłannictwa kształtuje z wytrwałą troskliwością władze umysłowe, rozwija zdolność wydawania prawidłowych sądów, wprowadza w dziedzictwo kultury wytworzonej przez przeszłe pokolenia, kształci zmysł wartości, przygotowuje do życia zawodowego, sprzyja dyspozycjom do wzajemnego zrozumienia się, stwarzając przyjazne współżycie wśród wychowanków różniących się charakterem i pochodzeniem; ponadto stanowi pewne centrum, w którego wysiłkach i osiągnięciach powinny uczestniczyć równocześnie rodziny, nauczyciele, różnego rodzaju organizacje rozwijające życie kulturalne, obywatelskie, religijne, państwowe i cała społeczność ludzka".

Choć obecnie daje się zauważyć udoskonalenie pracy dydaktycznej, to jednak nie zawsze w parze z tym idzie pogłębiona wiedza i postawa religijna. U współczesnej młodzieży zauważa się liczne braki w przygotowaniu do życia chrześcijańskiego. Dlatego Sobór Watykański II podsuwa sugestię w kierunku katechetycznego wymiaru szkoły, w której zarówno relacje osobowe między nauczycielami i uczniami, atmosfera tam panująca, jak również cała ludzka kultura będą przeniknięte wartościami chrześcijańskimi. Szkoła – stwierdza *Deklaracja* – "stwarza [...] atmosferę przenikniętą ewangelicznym duchem wolności i miłości, dopomaga młodzieży, aby w rozwijaniu własnej osobowości wzrastała razem wedle nowego stworzenia, którym stała się przez chrzest, a całą ludzką kulturę porządkuje ostatecznie zgodnie z orędziem zbawienia, tak aby poznanie, które wychowankowie stopniowo zdobywają odnośnie do świata, życia i człowieka, było oświetlone wiarą"²⁴.

W większości współczesnych społeczeństw istnieją jednak szkoły tzw. państwowe, w których nauczanie religii kształtuje swój charakter w odniesieniu do celów i kryteriów właściwych nowoczesnej strukturze oświaty. Nauczanie to nie dąży wprost do rozwoju wiary. Przekazuje ono raczej kulturę, jednocześnie wykazując, że ta sama z siebie nie jest zdolna dać odpowiedzi na najgłębsze oczekiwania człowieka i tym samym wzbudza pytania odnośnie do życia i doświadczenia człowieka.

W niektórych społeczeństwach istniały w okresie powojennym i istnieją nadal systemy polityczne całkowicie usuwające religię z życia społecznego i zabrania-

²³ W: *Sobór Watykański II* nr 5 s. 318.

²⁴ Tamże nr 8 s. 319 n.

jące nauczania religii w szkole. W takiej sytuacji znajdowała się również Polska w latach 1945-1989. Kościół jednak, świadomy swojego obowiązku głoszenia zbawczego orędzia, zdecydowanie poszukiwał nowych możliwości realizacji swojej misji katechetycznej, organizując katechzę w środowisku parafialnym. Chrześcijański charakter polskiego społeczeństwa i polskiej kultury zadecydował, że nawet w tej sytuacji szkoła, choć pozbawiona nauki religii, nie uległa całkowitej atencji, a nawet przyczyniała się do dopracowania katechezy oraz pogłębienia niektórych problemów katechetycznych.

Środowiskiem, gdzie wspólnota Kościoła uobecnia się i w sposób konkretny włącza w życie chrześcijanina, jest przede wszystkim Kościół lokalny, który stanowi diecezja, a w niej parafia. Jan Paweł II postrzega parafię jako środowisko szczególnie sprzyjające katechezie. "Chociaż prawdą jest, że katecheza może być wszędzie prowadzona, to jednak muszą podkreślić – zgodnie z życzeniami wielu biskupów – że wspólnota parafialna, jako zajmująca szczególne miejsce, powinna być krzewicielką i inspiratorką katechezy"²⁵.

We współczesnej rzeczywistości można dostrzec tendencje podważające widzenie parafii jako ośrodka działalności Kościoła. Doszły one do głosu – jak spostrzeża J. Charytański²⁶ – w czasie odbywających się obrad Sympozjum Biskupów Europy oraz Konferencji Europejskiej, jakie odbyły się w Rzymie w 1979 r. Niektórzy uczestnicy opowiadali się za poszukiwaniem innych form duszpasterstwa, pozostawiając parafii wyłącznie stronę administracyjną. Wiadomo, że parafia nie zawsze utożsamiała się ze wspólnotą. Istnieją też parafie duże, mające wielu chrześcijan niepraktykujących czy religijnie obojętnych. Trudno wtedy mówić o parafii-wspólnocie. Parafia jednak może i powinna stać się wspólnotą wspólnot. Mimo pewnych ograniczeń i trudności pozostanie jej zasadnicze zadanie głoszenia zbawczej tajemnicy i pomaganie żyć nią w całej pełni.

Samo pojęcie katechezy ściśle się wiąże z parafią. Katecheza bowiem z natury swojej jest głoszeniem orędzia dla wzrostu wiary i życia chrześcijańskiego. Wspólnota parafialna nie tylko głosi zbawienie, ale poprzez celebrację liturgiczną czyni je obecnym tu i teraz i włącza w nie katechizowanego. Równocześnie formuje ona do świadomego, czynnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w liturgii oraz życia nią na co dzień.

Podstawowe środowiska katechetyczne: rodzina, szkoła, Kościół są nie tylko miejscem, gdzie Kościół realizuje swoją misję głoszenia słowa; także ich klimat wpływa na kształtowanie dojrzałej wiary. Nawet najbardziej idealna katecheza nie przyniesie owoców, jeśli środowiska, w których przebywa katechizowany, nie

²⁵ *Catechesi tradendae* nr 67.

²⁶ *Parafia wspólnotą przekazu wiary i życia chrześcijańskiego*. W: *Ewangelizacja*. Pod red. J. Kruciny. Wrocław 1980 s. 209-215.

będą stanowić wartości prawdziwie chrześcijańskich. Rzeczywisty poziom wiary tych środowisk jest warunkiem skuteczności katechezy. I odwrotnie: nie można oczekiwać wielkich osiągnięć, jeżeli życie tych wspólnot przedstawia niski poziom²⁷. Dlatego jest rzeczą ważną, aby środowiska te współdziałały z sobą w formowaniu chrześcijańskiej postawy. Ta współpraca dokonuje się na zasadzie "krążenia wartości", co oznacza, że istnieje pewna ciągłość przeżycia religijnego. Współcześnie jednak – zarówno w Polsce jak i w wielu innych krajach – dostrzega się duży rozdźwięk w oddziaływaniu tych środowisk, co w konsekwencji prowadzi do pewnej dezorientacji i dwulicowości wśród katechizowanych. Dlatego też Kościół, świadomy swej odpowiedzialności za katechezę, powinien ułatwiać współpracę oraz dbać o zbieżność i ciągłość zasadniczego kierunku oddziaływania wychowawczego. Bez tej współpracy trudno mówić o skuteczności katechetycznego oddziaływania Kościoła.

Ukazując katechezę jako podstawowe zadanie Kościoła, chciano podkreślić, że dla człowieka wkraczającego w chrześcijaństwo i pragnącego pogłębić swoją wiarę i relacje osobowe z Chrystusem, jest ona istotnym sposobem spotkania się z Nim. Jako forma posługi słowa służy odkrywaniu i zarazem doskonaleniu więzi Chrystusa z każdym czasem i przestrzenią ludzką. Jest ona prawem i obowiązkiem, zadaniem pierwszorzędnym, obejmującym wszystkich zgodnie z otrzymanym charyzmatem i pełnioną funkcją. Doświadczenie to jawi się nie tylko jako jednostkowe, ale jako społeczne, eklerjalne, gdyż cały Kościół jest wezwany, by katechizować, a równocześnie cały czuje się zobowiązany, by wciąż pogłębiać swoją wiarę.

²⁷ B. D r e h e r. *Katechese im Organismus Gesamtssorge*. W: *Katechese und Gesamtssorge*. Würzburg 1966 s. 63-101.

CATECHESIS AS THE PRINCIPAL TASK OF THE CHURCH

S u m m a r y

The Church established by Christ fulfills the mission of salvation in various times and *milieux*. Catechesis plays an indispensable role in carrying out this mission. While participating in the prophetic function of the Church, it is a form of the ministry of the Word. One should not, however, treat it as a private matter of particular individuals or groups, but as a right and duty of the whole Church. It bears then a general character. That is why one should first talk about the responsibility of the whole Church, and then, which is secondary to it, about the tasks and role of individuals and groups.

Translated by Jan Klos